

RESUM DE L'INFORME DE METAVALUACIÓ SOBRE EL PROCÉS D'AVALUACIÓ EXTERNA DE PROGRAMES OFICIALS DE POSTGRAU, CURS 2008-2009

0. Introducció

Les agències d'assegurament de la qualitat han d'elaborar, periòdicament, informes breus que descriuïn i analitzin els resultats de les seves avaluacions, revisions, valoracions, etc. (Estàndard 2.8. ENQA, 2003), a més de disposar de procediments de rendició de comptes (Estàndard 3.8. ENQA, 2003).

En acabar l'avaluació externa dels programes oficials de postgrau que s'havien d'implantar el curs 2008-2009 es va programar un procés de metaavaluació. Aquest procés, que ha tingut en compte l'experiència de les convocatòries anteriors, ha consistit en la revisió de documentació facilitada per AQU (documents metodològics, informes interns d'AQU sobre el procés d'avaluació, enquestes dirigides als avaluadors i als dissenyadors de programes, etc.) i la realització d'entrevistes a diversos membres del personal implicat en el procés d'avaluació. Les entrevistes es van fer a AQU Catalunya el 16 de desembre de 2008. S'han identificat 4 grups d'actors implicats:

- AQU Catalunya (avaluadors, ATP, direcció i àrea d'avaluació de qualitat);
- universitats (dissenyadors de propostes, unitats tècniques de qualitat i vicerectors);
- Direcció General d'Universitats (unitat tècnica, direcció);
- i un expert internacional extern al sistema universitari català (Sr. Fabrice Hénard de l'OECD).

El present informe conté un resum dels aspectes més importants apareguts en la metaavaluació del procés.

1. Objectius del procés de metaavaluació

Els objectius del procés de metaavaluació del programa d'avaluació externa de programes oficials de postgrau han estat els següents:

- a. Determinar la confiança del procés (des del punt de vista tècnic).
- b. Verificar el procés considerant el context i estàndards internacionals.
- c. Fer propostes de millora per al futur.

2. Sobre el procés d'avaluació

AQU i la Direcció General d'Universitats (DGU) han respost amb eficàcia als recents canvis en la legislació de l'educació superior que han comportat dificultats i un fort qüestionament en el si de les institucions. En aquest sentit, el fet que el Consell Interuniversitari de Catalunya (CIC), la DGU, AQU i la Conferència de Rectors tinguin cada cop idees més coincidents pel que fa a la implementació del procés de Bolonya i l'adopció dels seus instruments, té com a resultat una visió del futur del sistema d'educació superior més coherent, la qual cosa és ben rebuda per les institucions.

La DGU ha implementat un mètode exhaustiu per gestionar la gran quantitat de propostes de màsters i per analitzar els punts forts i els punts febles dels programes detectats en el procés d'avaluació externa. La distribució de tasques entre AQU i la DGU no s'ha superposat en cap àmbit. Les institucions han entès aquesta divisió i la valoren positivament.

S'han observat tres dificultats principals:

- Poden sorgir problemes a causa dels calendaris d'avaluació d'AQU i la DGU. Hi ha el risc que AQU comenci a treballar en la seva avaluació i que la DGU rebutgi alguna proposta per un incompliment legal o per manca de rellevància política. El sistema d'avaluació hauria d'incloure una sèrie d'avisos per evitar que AQU continuï avançant en l'avaluació de les propostes quan la DGU en faci una avaluació negativa.
- El procés d'avaluació guanyaria en eficiència si els formularis de les propostes evitessin la duplicació de requisits. AQU i la DGU podrien compartir algunes parts obligatòries de la proposta.
- La divisió de tasques ha tingut l'efecte secundari de fragmentar l'intercanvi de la informació. Els mètodes d'avaluació que utilitza la DGU es podrien beneficiar dels resultats de les valoracions que proporciona l'informe d'AQU. A més a més, els debats amb rectors, responsables polítics i consells socials de les universitats no s'alimenten ni treuen profit de les lliçons que es poden extreure dels informes d'avaluació redactats per AQU.

AQU i la DGU podrien compartir encara més informació, sempre que aquest intercanvi no posi en dubte la independència dels dos organismes. AQU podria plantejar-se la realització d'estudis transversals de les institucions i fer arribar els resultats de les avaluacions a les diverses parts implicades (DGU i universitats).

La divisió de les responsabilitats i les tasques entre AQU i la DGU està molt clara. Tot i això, durant les entrevistes s'ha fet referència de manera recurrent a les relacions entre ANECA i AQU, i el risc de superposició o de competència oculta entre les dues agències.

3. Les propostes presentades per les institucions

3.1. Organització interna de les institucions

La majoria de les institucions es mostren satisfetes amb la nova definició dels continguts dels màsters, que han guanyat en coherència i equiparació dins del sistema d'educació superior català.

Les institucions han creat organismes o serveis per donar suport en relació amb l'assegurament de la qualitat als professors encarregats de dissenyar els programes. Les Unitats Tècniques de Qualitat (UTQ) tenen una funció clau en la relació entre els dissenyadors dels programes, els departaments i l'equip directiu de la institució.

Per altra banda, les UTQ tenen un paper eficaç perquè mantenen un diàleg constant i profitós amb AQU. La informació flueix en els dos sentits i fomenta el coneixement mutu. Per a les UTQ AQU és un punt de referència i un "traductor" de les qüestions d'assegurament de la qualitat. Les UTQ informen AQU sobre les seves pràctiques internes i sobre les opinions del personal acadèmic. Aquesta informació és de gran valor per AQU, ja que reflecteix com la comunitat acadèmica entén i implementa els requisits d'assegurament de la qualitat.

3.2. Suport per als dissenyadors de programes

Els dissenyadors de programes són conscients dels objectius de l'avaluació i han constituït xarxes internes de debat sobre la qüestió. A més a més, valoren molt les guies i els formularis de sol·licitud.

L'experiència prèvia en la redacció de propostes de titulacions oficials influeix en la capacitat dels dissenyadors per aconseguir que la proposta compleixi els requisits dels formularis d'aplicació, mentre que les persones que comencen a implicar-se en el procés necessiten un temps per familiaritzar-se amb els requeriments.

En la majoria dels casos, els dissenyadors de programes satisfan els requisits vinculats al contingut acadèmic de manera exhaustiva i conscient. En canvi, tenen més dificultats a l'hora d'omplir els apartats relacionats amb l'experiència d'ensenyament i aprenentatge, i amb l'experiència dels estudiants. AQU podria indicar quins són els elements essencials que s'han omès a les propostes, un cop s'hagin dut a terme les avaluacions. També podria ser de gran ajuda una avaluació transversal dels informes finals per detectar els factors que garanteixen la qualitat de les propostes.

Les UTQ compleixen el paper de guia per als dissenyadors de programes i han esdevingut indispensables. Les UTQ acceleren la redacció de les propostes, difonen aspectes que encara es desconeixen o que s'interpreten erròniament, i ocasionalment assessoren en qüestions operatives. És necessari que hi hagi una connexió contínua entre UTQ i els dissenyadors dels programes.

Tot i que s'entén el marc global en què s'ha de fer la proposta, els dissenyadors de programes no saben com aconseguir que les propostes estiguin impregnades de la dimensió europea.

L'avaluació sol ser desfavorable quan les propostes no s'ajusten als canvis que s'han produït en l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES). Proporcionar informació sobre l'EEES continua sent necessari. En contret, AQU podria reforçar la informació i l'assessorament que dóna respecte a l'espirit de l'EEES i la manera de posar en marxa el procés de Bolonya.

La informació continuada i els seminaris extraordinaris que es fan dins o fora les institucions són ben valorats pel fet que milloren el coneixement dels personal implicat.

La disponibilitat d'AQU possibilita una interacció habitual i confirma la missió d'AQU d'estar a disposició de la universitat. De manera gradual l'Agència va enfortint el seu paper d'assessorament (i no de "controladora de la qualitat"), i així cada cop és més respectada com un soci del sistema d'educació superior.

3.3. Sobre el procediment d'aprovació dins de les institucions

La major part de les universitats duen a terme una revisió interna abans de lliurar les propostes a AQU i la DGU. Els organismes decisoris debaten les propostes i prenen una decisió. Aparentment, aquesta part del procés no genera dificultats.

Els procediments electrònics per presentar les propostes funcionen correctament i possibiliten la racionalització dels tràmits burocràtics.

4. Fases d'interacció

Les interaccions són dutes a terme pels coordinadors en nom de l'equip d'avaluadors. Les interaccions amb les universitats i entre els avaluadors són fonamentals per dotar de solidesa i coherència les valoracions finals.

Les universitats tenen dificultats d'organització per fer reunions eficaces amb els coordinadors. Si s'ampliés el període per fer el procés d'avaluació, també es podria prolongar el període d'interacció amb les universitats, de manera que la universitat podria aprofundir en la valoració de l'informe provisional enviat per la comissió d'avaluació.

Una altra dificultat que sorgeix és el fet que és possible que els representants de les universitats (que interactuen amb el coordinador) no comuniquin els missatges adequats perquè estan massa allunyats del disseny de les propostes. La major part de dissenyadors de programes, membres d'UTQ i docents implicats els agradaria conèixer el conjunt d'arguments que han fet que l'informe rebutgés la proposta.

Per tal de millorar la fase d'interacció, AQU podria introduir un seguit de converses per tractar la qüestió de manera exhaustiva amb els coordinadors i les institucions, incloent-hi tant els rectors com els dissenyadors de programes i les UTQ.

5. Calendari i marc temporal

El període de tres mesos és el mínim temps necessari entre que les institucions envien propostes i perquè AQU pugui emetre un informe d'avaluació de la proposta rebuda. Si el

termini és massa ajustat, es correria el risc de deixar espai a judicis preconcebuts i conclusions precipitades. Alhora podria afectar negativament la qualitat dels informes finals i reduiria la possibilitat d'interactuar àmpliament amb les institucions.

Es considera, doncs, que el marc temporal és apropiat per aquest procés d'avaluació, però caldria donar més espai a la fase d'interacció.

6. Sobre els experts

6.1. El perfil d'experts

El perfil d'expert que es descriu en els documents emesos per AQU s'ha respectat en la majoria dels casos a l'hora de constituir els comitès d'avaluació. Els experts saben quin és el seu paper i tenen un ampli coneixement del codi ètic. En algunes comissions d'experts, per tal de copsar millor la qualitat global del màster, podria ser d'ajuda comptar amb un altre membre, que no ha de ser necessàriament un expert en la disciplina, amb capacitat de gestió o que ocupi un càrrec de direcció.

El nombre d'experts per comissió està limitat. Aquest fet pot dificultar l'intercanvi de punts de vista i l'estudi de les propostes en totes les seves dimensions. Algunes universitats es queixen de la presència d'experts que representen escoles de pensament que poden ser molt influents. Per evitar aquesta situació i promoure la diversitat de punts de vista, AQU ja ha ampliat l'abast dels experts acadèmics més enllà de Catalunya, però convindria augmentar la presència d'experts internacionals. Aquestes actuacions s'haurien de mantenir per garantir la diversitat de punts de vista. AQU també podria provar de comptar amb un membre d'una UTQ o, fins i tot, d'AQU (almenys com a observador) per acompanyar la comissió i ajudar així els experts a entendre millor els diversos reptes vinculats amb l'assegurament de la qualitat.

6.2. Els coordinadors

El paper dels coordinadors és fonamental, per dur a terme de manera adequada el procés d'avaluació. Els coordinadors han de ser capaços de detectar els aspectes multifacètics de la qualitat d'un màster. Són els que es posen en contacte amb els subcomitès i s'encarreguen d'assegurar l'intercanvi productiu de punts de vista. És indispensable que el càrrec de coordinador sigui un element fonamental del procés d'avaluació i es recomana que es proporcioni als coordinadors els instruments necessaris per mantenir-se al dia de l'evolució de l'educació superior.

6.3. El treball dels avaluadors i els coordinadors

Els avaluadors i especialment els coordinadors agraeixen enormement l'assistència que proporciona AQU. L'Agència intervé en el moment oportú. Els avaluadors entenen que AQU els dirigeix suaument i no els influeix. Així doncs, l'actual paper d'AQU s'hauria de mantenir.

El fet que AQU formi, assessori i contracti els avaluadors fa que la responsabilitat de la qualitat del treball realitzat sigui compartida. Els avaluadors se senten implicats en l'evolució del treball. Entenen que la manera com treballen influeix en la qualitat última de l'informe i que, per tant, poden modificar o millorar la reputació de l'Agència i el seu paper en tot el sistema d'educació superior de Catalunya. Els avaluadors cada cop estan més imbuïts de la cultura de l'Agència, que contribueixen a definir i mantenir. És fonamental que AQU continuï rebent i analitzant les opinions i els suggeriments dels experts per tal de treure'n conclusions que permetin introduir millores.

Es detecten dues dificultats principals:

- Combinar els diversos informes individuals és sempre un repte per als coordinadors. Els mètodes per articular i dur a terme l'anàlisi transversal continuen depenent exclusivament de la percepció i l'experiència prèvia dels coordinadors. Afortunadament, és probable que l'intercanvi d'impressions amb un membre de la Comissió específica d'AQU per a l'Avaluació de Títols i Programes (ATP) ajudi els coordinadors a reforçar la solidesa de la seva argumentació. AQU podria reflexionar sobre com harmonitzar les anàlisis a partir dels informes individuals.
- Es podria millorar la circulació de la informació entre els subcomitès i el comitè. La divisió en subcomitès permet que la comissió se centri en disciplines específiques però fa perillar la coherència de la valoració que duen a terme els experts. A nivell de comitè, el coordinador i el membre de l'ATP de vegades troben difícil treballar amb una diversitat tan gran d'informes (en termes de redacció i documentació). És habitual que no tinguin o que no es prenguin el temps necessari per tornar a consultar els experts. AQU podria reflexionar sobre com millorar el vincle entre comitès i subcomitès.

6.4. Els experts internacionals

Els punts de vista diversos que aporten els experts internacionals és molt ben acollida pels altres avaluadors i les universitats. El fet d'incloure avaluadors no espanyols permet la triangulació de punts de vista i millora de manera significativa la qualitat de l'informe. Poden aportar noves idees i trencar així la rutina de les avaluacions clàssiques basades en la disciplina. A més, eviten que l'avaluació contingui idees preconcebudes. Acostumen a incloure missatges molt interessants en el seu informe individual.

6.5. Sobre els estudiants

Els estudiants no estan presents en les comissions d'avaluació. Algunes institucions lamenten aquesta situació i reivindiquen la necessitat de seguir la tendència internacional d'incloure-hi estudiants.

Tanmateix, el punt de vista dels estudiants s'hauria de tenir en compte, ja que, bé de manera individual, bé col·lectivament en organismes estudiantils, podrien constituir un canal d'informació addicional útil per al procés d'avaluació (d'una manera similar a l'aportació dels avaluadors internacionals). A més, es podria reforçar la triangulació de perspectives i enfortir

així l'argumentació. AQU podria endegar un procés de reflexió per determinar la millor manera d'incloure les opinions dels estudiants i en quina fase del procés d'avaluació seria millor que intervinguessin. En el mateix sentit, AQU podria ampliar aquesta reflexió a la inclusió en el procés d'avaluació dels punts de vista de professionals no acadèmics.

6.6. Formació d'experts

La formació és obligatòria i els experts la valoren positivament, especialment els coordinadors. AQU hauria de mantenir la formació. Les sessions de formació in situ (això és, a AQU) són una gran oportunitat perquè els experts puguin discutir conjuntament els problemes operatius que es produeixen i reflexionar sobre el procés mateix d'avaluació. Durant la formació, s'hauria de donar als experts temps suficient per al debat.

La formació dels coordinadors podria ser reforçada per part d'AQU. Encara que la majoria són conscients del seu paper, necessitarien una formació pràctica (per exemple, treballar en estudis de cas, fer jocs de rol, etc.).

Les sessions de formació que abans rebien els dissenyadors de programes han deixat de dur-se a terme. Les institucions entrevistades no es mostren interessades a substituir l'Agència en aquest sentit i argumenten la manca de saber fer i de finançament per fer-ho. Tot i que ningú no demana a l'Agència que reprengui aquestes sessions per als dissenyadors de programes, el flux d'informació i comunicació s'hauria de mantenir actiu i adreçar-se a un ventall molt divers de personal.

La formació dels experts internacionals habitualment s'ha dut a terme per mitjans virtuals. En funció de la seva posició geogràfica i de l'experiència prèvia, els experts internacionals mereixen més formació que els nacionals per tal d'entendre del tot el procés d'avaluació i per familiaritzar-se amb el rerefons en què treballen les institucions. Aparentment la formació en línia és el mínim que AQU pot oferir actualment. Però aquest tipus de formació es podria millorar en termes de continguts i procediments, incloent-hi bones pràctiques de les universitats virtuals o prestant atenció a les últimes novetats en l'aprenentatge electrònic dins de les institucions d'educació superior catalanes.

7. Confiança en el procés i en l'informe

El procés d'avaluació és eficaç, és a dir, ha assolit els seus objectius. Les presentacions accessibles i clares dels instruments i dels procediments d'avaluació permeten a les universitats i a totes les parts implicades tenir un coneixement detallat i un alt nivell d'adherència als interessos i procediments d'avaluació. Els criteris d'avaluació són transparents i les comissions d'experts i l'ATP els entenen bé i els utilitzen amb eficàcia.

A causa de la introducció d'un nou procés, a poc a poc es va assolint l'objectiu d'harmonitzar els requisits destinats a assegurar la qualitat dels màsters, alhora que es protegeix la diversitat de programes.

Tot el procés d'avaluació implica un gran nombre d'interaccions. La interacció, les converses i la triangulació d'opinions des de múltiples perspectives probablement generen debats rics i fructífers entre les diverses parts implicades en el procés. A partir d'ara AQU es podria plantejar la possibilitat d'assegurar la qualitat de les interaccions.

La coherència de l'informe és adequada i reflecteix les diverses proves que assegurin que els requisits de qualitat s'han satisfet.

Els dos punts febles observats són:

- a. Com el procés d'avaluació es troba en l'estadi inicial, el procés encara no ha assolit l'equilibri entre la rigidesa d'un marc d'avaluació i la flexibilitat que es pot deixar als experts i als comitès per valorar la qualitat dels màsters. Trobar aquest equilibri és un objectiu que es pot assolir durant els propers anys.
- b. Tradicionalment, el procés d'avaluació se centra en indicadors de processos, dades i activitats, mentre que dels resultats se'n fa una previsió, de manera que es basa més en expectatives que no pas en proves.

La metaavaluació mostra que el procés d'avaluació podria aportar més a la institució que l'informe utilitzat principalment com a base per prendre la decisió respecte a la qualitat dels màsters. Els punts de debat que es plantegen són els següents:

- a. Una pèrdua d'informació rellevant per a les institucions

L'informe final de vegades no recull totes les qüestions que podrien ajudar les institucions a progressar, a banda de la qualitat dels màsters que s'avaluen. L'informe que redacten els experts planteja noves preguntes, desmitifica alguns punts, descobreix nous reptes o revela contradiccions internes. Però les institucions a penes aprofiten, si és que ho fan, les lliçons apreses amb aquests resultats. Tot i que les interaccions fomenten la renovació dels debats, no arriben a tota la universitat.

Algunes universitats necessiten recomanacions operatives que els podrien ajudar a millorar la qualitat dels procediments (incloent-hi la qualitat de l'ensenyament, que sovint és tractada com una qüestió perifèrica dels informes); alguns coordinadors miren d'omplir aquest buit i s'esforcen a trobar maneres de respondre a les expectatives de les universitats juntament amb el membre de l'ATP.

És una llàstima que l'informe final deixi de banda l'enfocament sistèmic, que podria oferir una visió més àmplia del màster i la seva inclusió en la qualitat global de la institució. Actualment, l'informe d'una banda proporciona una imatge coherent del màster, però de l'altra genera una visió fragmentada del lloc que ocupa el màster en la universitat. També es produeix una pèrdua d'informació que podria ser d'utilitat per a la futura avaluació de propostes presentades per la mateixa universitat.

- b. Prudència dels experts

La metaavaluació del procés d'avaluació revela que els experts senten una certa perplexitat en relació amb les conclusions que poden extreure de la revisió de documents. Els experts i sobretot el coordinador troben difícil convertir en una valoració fiable una sèrie de pressuposicions extremes de la revisió i les interaccions.

Aquesta qüestió es deu al fet que l'actual procés d'avaluació és una espècie d'estudi prospectiu. El procés no examina el funcionament i els resultats de programes actuals o passats de la institució, com faria una avaluació *ex post*. La valoració es basa en propostes que no són en absolut un exercici d'autoavaluació. Mitjançant les interaccions, es poden compensar les mancances de la revisió de documents. Tot i així, la manera com es duen a terme actualment no permet llargs debats sobre el desplegament del màster, sobretot per manca de temps i també perquè les interaccions no impliquen reunions específiques amb els professionals (això és, membres del professorat).

Els experts i els coordinadors es mostren prudents i basen la seva valoració en fets i no en prediccions, i eviten aprofundir en àmbits poc documentats. La seva prudència és molt ben rebuda i la formació que ofereix AQU és molt valuosa en aquesta important qüestió.

Un element de reflexió podria ser la divisió de les tasques d'avaluació entre els experts externs (per exemple es podrien centrar en les qüestions fonamentals que asseguren la qualitat del màster per als estudiants) i les universitats (podrien introduir mecanismes interns d'assegurament de la qualitat per garantir un funcionament satisfactori i eficaç del màster).

La qüestió primordial per a AQU és ajudar les universitats i els experts a identificar els elements fonamentals de la qualitat que són importants per als estudiants, les autoritats nacionals i la societat en general, i prioritzar-los.

c. Un procés igual per a tothom

Com que el sistema d'educació superior de Catalunya comprèn un nombre limitat d'universitats, molts dels membres d'una universitat saben com ha funcionat el procés d'avaluació en les altres universitats. Presten atenció al desplegament del procés, sobretot pel que fa a la interacció amb el coordinador.

AQU hauria de garantir que la interacció es desenvolupi de manera exhaustiva i uniforme a totes les universitats on s'avaluen programes de màster. La fase d'interacció no s'ha de sobregular i el coordinador ha de tenir la llibertat d'organitzar-se com li vagi millor, però és imprescindible que les interaccions es duguin a terme. Si no, hi pot haver malentesos i la reputació del procés d'avaluació se'n pot veure afectada.

8. Conclusions

8.1. En relació a la confiança en el procés AQU

- La clara divisió de les competències entre qüestions polítiques i tècniques (DGU/AQU).
- L'assessorament d'AQU a experts i coordinadors.

- El coneixement i la satisfacció de les eines, els procediments escrits, els criteris, el codi ètic, tant per part dels experts i els coordinadors com per part de les institucions.
- El procés d'avaluació com a impuls per a la cultura de la qualitat de les institucions.
- Les activitats paral·leles que proposa AQU (seminaris, etc.).
- AQU com un soci reconegut en el sector de l'educació superior.
- Una alineació gradual dels discursos i el pensament en relació amb l'assegurament de la qualitat amb les parts interessades.

8.2. Oportunitats de millora

- Cal reforçar la qualitat de la interacció amb les institucions.
- Cal assessorar els coordinadors sobre mètodes per redactar informes individuals (argumentació, escriptura, presentació) i per fer un informe conjunt unificat.
- Cal millorar la inclusió de les anàlisis i la informació recollida pels experts per estimular la millora, i reflexionar sobre un enfocament més sistèmic.
- Cal recopilar les lliçons apreses en cada avaluació i fomentar-ne la posada en comú.
- Cal compartir la reflexió, sobretot amb les unitats de qualitat i els dissenyadors de programes, amb l'objectiu de millorar la qualitat de les propostes abans de ser lliurades.
- Són necessaris diferents tipus d'experts en les comissions.
- Cal ampliar la participació dels experts internacionals i debatre el paper dels estudiants.
- S'ha de debatre com assessorar els dissenyadors de programes.